International Conference on
Linguistics, Literature And Translation

International Conference on Linguistics, Literature And Translation - double-blind peer-reviewed, monthly, open-access procedding published to get ecxellence on Research and Development. It publishes high-quality articles across the breadth of linguistics, literature and translation research. With its uniquely broad coverage, all articles are free to access across the globe, allowing authors to share their research and maximise its impact. The boletin on Linguistics, Literature And Translation is led by expert international editorial board members who take an objective approach to peer review, ensuring each research paper is reviewed and evaluated on its own scholarly merits and research integrity. Joining your work in the International Conference of Linguistics, Literature, and Translation means you will receive prompt and reliable publishing and a global platform for your research to reach its full potential.

ARNASOY DAVLAT ORNITOLOGIK BUYURTMA QO‘RIQXONASINING EKOTURISTIK SALOHIYATI

Sanaeva Lola Shukurboevna,
Jizzax davlat pedagogika universiteti, dotsent.
Safarov Karimjon Safarovich,
O‘zbekiston Milliy universiteti, prfessor.
Akmalova Madina Akmal qizi
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

ABSTRACT

Alohida ekologik qimmatga ega bo‘lgan tabiiy ob’ektlar va majmualarni asl holatida saqlash uchun mo‘ljallangan muhofaza etiladigan tabiiy hududlar majmua (landshaft) buyurtma qo‘riqxonalari hisoblanadi. Arnasoy davlat buyurtma ornitologik qo‘riqxonasi suv qushlarining qishlash joyi sifatida katta ahamiyatga ega**.**

KEYWORDS

Ekoturizm, buyurtma qo‘riqxona, ekologiya, aloxida qo‘riqlanadigan tabiiy hududlar, ekomarshrutlar, ornitologik turizm, fototurizm.

Hozirgi kunda ekologik turizmga aholi bandligini ta’minlash, aholining tabiatga bo‘lgan qiziqishlarini oshiruvchi yo‘nalash sifatidagina emas balki, tabiiy hududlarni saqlashga xam ko‘maklashuvchi vosita sifatida qaralmoqda. Respublikamizda qo‘riqxonalarida xar qanday faoliyat tur qonunan taqiqlanganligi sababli ushbu hududlarga ekoturistik marshrutlar tashkil etish va u joylarga sayyohlar uyushtirish tavsiyalar ishlab chiqilmagan[3]. Jahon tajribasini qaraganimizda qo‘riqlanma hududlarda ekologik turizmni tashkil etish muhofaza hududlarining iqtisodiy rivojlanishiga va ilmiy chuqur tahlil etilishiga asos bo‘lishini o‘z hisobini topa|yotganligi hisobga olib bunday hududlarga tashrif buyuruvchilar soni kun sayin oshayotgani ko‘rinmoqda.

Jumladan, Rossiyadan keyingi yillarda qo‘riqlanma hududlarga tashrif buyurgan sayohlar soni 9 mln.ga yetgan bo‘lsa ushbu ko‘rsatkich AQSH da 319 mln. ni tashkil etgan [7]. Himoyalangan tabiiy hududlar Yerning va (yoki) suv kengliklarining (akvatoriyalarning) ustuvor ekologik, ilmiy, madaniy, estetik, rekreatsiya va sanitariya-sog‘lomlashtirish ahamiyatiga molik bo‘lgan, xo‘jalik maqsadidagi doimiy yoki vaqtincha foydalanishdan to‘liq yoki qisman chiqarilgan uchastkalari muhofaza etiladigan tabiiy hududlar hisoblanadi.Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar belgilangan maqsadi va rejimiga qarab quyidagi toifalarga bo‘linadi: Jizzax viloyatidagi Arnasoy davlat buyurtma qo‘riqxonasi sobiq O‘zbekiston SSR Vazirlar Kengashining 09 sentyabr 1983 yildagi №521-sonli farmoyishiga asosan Forish tumani hududida, Tuzkon ko‘lida tashkil etilgan. Bugungi kundagi yer maydoni 63326,4 gektar bo‘lib asosiy maqsadi ko‘chib yuruvchi va doimiy yashovchi qushlarni himoya qilishdir. Jizzax viloyati Forish tumani Tuzkon ko‘li o‘rnida joylashgan buyurtma qo‘riqxonaning umumiy yer maydoni 63300 gektarni tashkil etib, janubiy qismi N-40031’30" E-67032’45" geografik koordinatada, dengiz sathidan 205 metr, shimoliy qismida “yashil ko‘prik” atrofida, ovchilik jamiyati idorasining filiali joylashgan bo‘lib, N-40046’10" E-67038’14" koordinatada, dengiz sathidan 204 metr, sharqiy qismi quruqlik bilan chegaradosh bo‘lib, u yerda Aydar-Arnasoy ko‘llar akvatoriyasining “Tuzkon” 3-davlat nazorat punkti joylashgan. N-40037’06" E-67037’18" koordinatada, dengiz sathidan 203 metr, g‘arbiy qismi N-40046’53" E-67017’20" koordinatada, dengiz sathidan 206 metr balandlikda joylashgan (1-rasm).

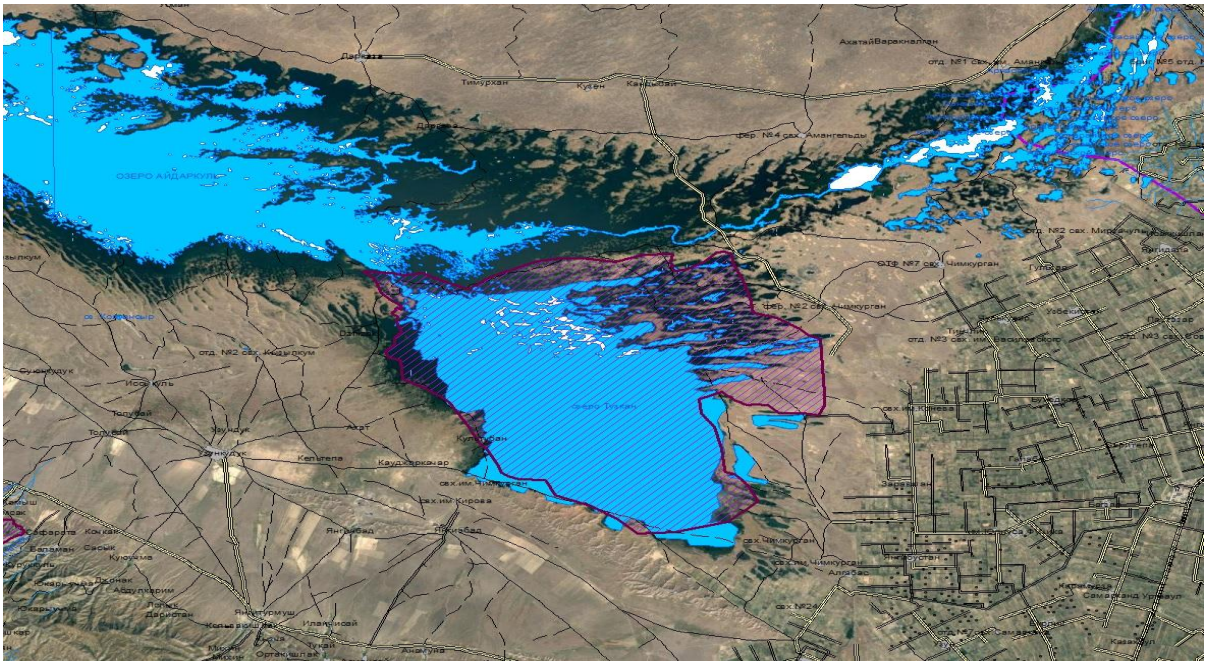

1-rasm. Arnasoy davlat buyurtma qo‘riqxonasining kosmosdan olingin surati va chegaralari

Qo‘riqxona hududida barcha ov turlari taqiqlangan, ammo baliq ovlashga ruxsat berilgan. Qo‘riqxonaning chegarasi bo‘ylab xabarnomalar mavjud, bu qo‘riqlanadigan hudud ekanligi

haqida ogohlantiradi. Aydar-Arnasoy ko‘llar akvatoriyasining “Tuzkon” davlat nazorat inspektorlari tomonidan tezkor reydlar davomida amalga oshiriladi. Navro‘z baliqchilar qishlog‘i Tuzkon ko‘li yaqinida joylashgan. Baliq ovlash brigadalari qirg‘oq bo‘ylab joylashgan. Navro‘zdan nisbatan unchalik uzoq bo‘lmagan joyda, asfalt yo‘l bilan bog‘langan boshqa aholi punktlari mavjud. Qo‘riqxona uchta suv omborini birlashtiradi - Tuzkon, Arnasoy va Aydar. U suvda yashaydigan qushlarga va yarim suvda yashovchi qushlarga boy. Uning hududida ko‘plab orollar mavjud, ularda ko‘plab qushlarning koloniyalari - suzuvchilar mavjud bo‘lgan. Ko‘plab yovvoyi cho‘chqalar yashagan. Biroq, 1990-yillarning boshlaridan boshlab ko‘llarda suv sathi ko‘tarila boshlagan va orollar asta-sekin yemirilib suv bilan qoplangan. Qo‘riqxonaning hududi quyidagi landshaftlar bilan ifodalanadi: qattiq qumlar; qirg‘oq majmuasi, suv havzasi. Tuzli joylar oz sonli miqdorda uchraydi. Tuproqlarning tabiati va ularning namlik darajasi vegetatsiya davrining rivojlanishini belgilaydi. Qumli joylarda saksovul, bir necha turdagi suzerain (*Ammodendron conollyi, A. karelini, A. lehmannii*) va qandim(*Calligonum caput, C. oriopodum)*lar uchraydi. Suv havzalari qirg‘og‘ida muhim joylarni chakalakzorlar (*Tamarix hispida, T. laxe, T. litvinovii*), yantoq (Alhagi canescens) va sho‘ralar (*Salsola turcomanica, S. foliasa, Halimocnenum villosa, H. strobilaceum)* egallaydi. Suv havzalari bo‘ylab oz miqdordagi suvterak (*Populus pruinose*) va terak (*P. diversitolia*), o‘sadi. Reed (*Phragmites cmmunis*), keng bargli mushuk (*Tupha lafifolia*), spikelet, pemfigus va boshqalar suv omborlarida o‘sadi. Hayvonot dunyosi asosan gidrofil turlar bilan ifodalanadi: yirtqich qushlar va boshqalar. Sutemizuvchilar orasida - shoqol (*Canis aureus*), dasht mushugi (Felis libica), yovvoyi cho‘chqa (*Sus scrofa*), bo‘rsiq (*Meles meles*)) va boshqalar. Kichik baklan (*Phalacrocorax pygmaeus*), pushti saqoqush (*Pelicanus onocrotalus*), jingalak saqoqush (*Pelicanus crispus*). G‘ozlarning noyob turlarini ta’kidlashni kerak: soqov oqqush (*Cygnus olor*), oqqush (*Cygnus cygnus*), qizil ko‘krak (*Rufibrenta ruficollis*), noyob ko‘chib yuruvchi turlar, oq ko‘zli o‘rdak (*Aythya nyroca*), uzun dumli burgut (*Haliaeetus Leucoryhus*) va oq dumli burgut (*Haliaeetus albicilla*), qora bosh (*Larus ichthyaetus*) va boshqalar yashaydi. Qo‘riqxonaning hududi ham, unga qo‘shni hududlar ham chorva mollarini, asosan qo‘ylarni boqish uchun foydalaniladi. Suv omborida baliq ovlash jamoalari ishlamoqda. Davlat buyurtma ornitologiki qo‘riqxona - suv qushlarining qishlash joyi sifatida katta ahamiyatga ega. 2004 yilda O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Zoologiya instituti xodimlari tomonidan qishlaydigan qushlarni o‘rganish vaqtida ko‘lni o‘z ichiga olgan Aydar-Arnasoy ko‘llar tizimi bo‘yicha, qishlaydigan qushlarning 45 turi qayd etilgan. Buyurtma qo‘riqxonada ko‘chib yuruvchi qushlarning dam olish maskani sifatida katta ahamiyatga ega. Bahorgi ko‘chish paytida ko‘l bo‘yida minglab kulrang turnalar (*Grus grus*) qayd etilgan.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki Arnasoy davlat buyurtma qo‘riqxonasining suv - botqoqqushlari, suvga yaqin qushlar va boshqa qushlarning migratsiya yo‘lida joylashganligi

noyob qushlarni himoya qilishda katta ahamiyatga egadir. Shu sabali hududda ornitologik turizm, ekoturizm, ilmiy turizm, rekreatsion turizm turlarini yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Hozirda yirik turistik firmalar tomonidan ushbu hudud ornitologik yoki ekoturistik nuqtayi nazardan marshrutlarga kiritilgan. Turistik infratuzilmalarning tashkil etilmagani, yo‘l, internet tarmoqlarining mavjud emasligi va joylashtirish vositalarining xam talab darajasida emasligi ushbu hududga turistlar sonining keskin oshib ketmasligiga sabab bo‘lmoqda. Arnasoy davlat ornitologiki buyurtmaxonasida hozirda mavjud joylashtirish vositalarini sanitariya gigiyenik jihatdan qayta ko‘rib chiqish, ularda ornitologik anjomlarni ijarasini tashkil etish, mutassadilarning malakasini oshirish kabi tadbirlarni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2004 yil 3 dekabrda tasdiqlangan “Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risida” gi 710-II-son qonuni
2. O‘zbekiston Respublikasining 1992 yil 9 dekabrda tasdiqlangan “Qo`riqlanadigan tabiiy hududlar to‘g‘risida” gi 754-XII-son qonuni
3. Respublika Vazirlar mahkamasining 1994 yil 7 oktyabrdagi “Zomin davlat qo’riqxonasining hududini kengaytirish va uning muhofaza qilish tadbirlarini kuchaytirish” haqidagi № 498-sonli qarori.
4. URL. https://www.uznature.uz/ru/activity/biodiversity?numer=444

5.URL.https://marakandatravel.asia/ru/all-tours/ornitologicheskij-tur-v-uzbekistane/

6. URL.https://www.uznature.uz/ru/activity/biodiversity?numer=444

7. Под экологический туризм в заповедных зонах подведут законодательную базу.Экологический туризмвесь номер от 01.07.2020

8. L.Sanaeva. Jizzax viloyatida ekologik turizmni ruvojlantirishning biologic asoslari. NamDU ilmiy axborotnomasi. 2024-yil, 2-son.123-128 bb.

9.L.Sanaeva, M.Usmonov. Mirzacho`l-tuzkon ekoturistk klaster va uning yurizmni rivojlantirishdagi o`rni. “Эканомика и соцум” №11(126)2024.